

MKZ treft ook Koeien & Kansen

De uitbraak van Mond- en Klauwzeer die ons land teistert, houdt ook Koeien & Kansen in haar greep. De betrokken veehouders leven dagelijks in grote onzekerheid. Wanneer ik dit schrijf, is gelukkig nog geen van de deelnemende bedrijven geruimd. Laten we hopen dat dit zo blijft.

Alle bedrijven hebben al fors schade geleden doordat één of meer tanks vol melk in de mestput moest worden geloosd. Een enkel bedrijf had daarnaast grote problemen met overvolle mestkelders. Uit de telefonische contacten blijkt dat de aanhoudende onzekerheid tot spanning leidt in de gezinnen. Dat wordt nog versterkt doordat het erg stil is geworden op de bedrijven. De veehouders gaan het erf niet meer af en ontvangen alleen het meest noodzakelijke bezoek. En daarmee treft MKZ ook Koeien & Kansen.

De geplande voorjaarsbezoeken, waarbij de projectmedewerkers aan de keukentafel de resultaten en plannen doorspreken, zijn afgelast. Het nemen van grond-, mest- en gewasmonsters is gestaakt. De meting van ammoniakemissies uit de stallen is stopgezet. En de DLV-adviseurs komen niet meer op de bedrijven. Gelukkig gaat de gegevensverzameling door de veehouders zelf wel door. Middels telefoon, e-mail en website worden gegevens uitgewisseld en wordt intensief gecommuniceerd.

Door MKZ komen ook de voorlichtingsactiviteiten in het gedrang. Samen met Praktijkcijfers 2 werd gewerkt aan een groot aantal themabijeenkomsten op de deelnemende bedrijven, die dit voorjaar en de komende zomer moesten plaatsvinden. Het ziet er naar uit dat deze bijeenkomsten niet door kunnen gaan. En dat raakt niet alleen Koeien & Kansen, maar de gehele melkveehouderij. Nog maar ruim een jaar en dan moet elke melkveehouder immers klaar zijn voor het realiseren van de MINAS-eindnormen. Zonder intensieve voorlichting over concrete, praktisch toepasbare maatregelen, zal dat velen nog heel wat hoofdbrekens kosten.

De uiteindelijke schade die MKZ aanricht is niet te overzien. We kunnen slechts één ding hopen...

De MKZ-uitbraak betekent voor velen thuisblijven en ontsmetten, ontsmetten en nog eens ontsmetten

Carel de Vries
(projectleider)

'De Marke-systeem'

De gedachte waarop het bedrijfssysteem van De Marke is gebaseerd, is in wezen simpel. Om je toekomst als melkveehouder veilig te stellen lever je producten die de maatschappij verlangt. En dat is niet alleen melk en vlees, maar ook hoogwaardig drinkwater, frisse lucht, interessante natuur en recreatiemogelijkheden. Een schoon milieu is voor al deze 'producten' noodzakelijk. Daarom moet de aanvoer van mineralen in meststoffen en voer, in balans zijn met de afvoer ervan in melk en vlees en moet het gebruik van bestrijdingsmiddelen worden beperkt.

Belangrijke stappen zijn een gerichte keuze van veestapel en gewassen en een maximaal gebruik van bedrijfseigen voer en mest. Sinds 1999 volgen 17 praktijkbedrijven deze benadering in het project Koeien & Kansen. Op verzoek van de ministers Brinkhorst en Pronk is deze aanpak in 2000 uitgebreid naar de andere landbouwsectoren, via het project Telen met Toekomst. Ook voor de varkenshouderij staat een dergelijk project op stapel.

Australische belangstelling

Discussies over duurzame landbouw worden wereldwijd gevoerd. In het buitenland groeit de interesse voor de Nederlandse aanpak. Reacties komen vooral uit de gebieden met gespecialiseerde melkveehouderij. Het bevestigt dat we met Koeien & Kansen op de goede weg zijn.

Contacten zijn er op allerlei niveaus. Zo werkt Plant Research International al enkele jaren samen met het Franse 'Institute Technique des Cereales et des Fourrages'. De universiteit van Wisconsin (VS) heeft het Praktijkonderzoek Veehouderij ondersteuning gevraagd om een bedrijf a la De Marke te beginnen. De minister van landbouw van de Verenigde Staten, Ann Veneman, noemde De Marke zelfs inspirerend na haar bezoek in 1998. Ook de website van Koeien & Kansen ontvangt soms reacties uit verre oorden.

Positieve ervaringen

Dat de belangstelling van overzee soms nachtrust kost bleek onlangs. In de nacht van 19 op 20 april discussieerde het projectteam van De Marke per satelliet met deelnemers aan de 'Large Herds Conference' in Australië, een bijeenkomst van ongeveer 400 grote veehouders en 200 mensen uit onderzoek, voorlichting, beleid en industrie. Ook in Australië moeten veehouders nadrukkelijker rekening houden met de wensen van de samenleving, al zijn die wensen soms wat anders dan bij ons. De samenleving daar let sterk op dierenwelzijn en op de bijdrage van landbouw aan de (internationale) milieuoverdragen. De manier waarop

Projectteam De Marke, v.l.n.r. Frans Aarts en Herman van Keulen (PRI) en Paul Galama (PV), discussieert live met de congresdeelnemers in Australië
(Foto Guy Ackermans)

met die wensen wordt omgegaan kan echter hetzelfde zijn als bij ons. Het was leerzaam kennis te nemen van de reacties van buitenlandse veehouders op onze problemen en onze aanpak. Directe contacten hebben bovendien altijd iets extra's. Al met al een zeer positieve ervaring, maar dan wel zonder het nadeel van vele uren reizen.

Frans Aarts,
Plant Research International

Er gaat niets boven Groningen...brrr

Daar kwamen we eind januari achter tijdens een geslaagde tweedaagse bijeenkomst van de deelnemers en het projectteam.

Het programma van de tweedaagse bestond uit een mix van korte inleidingen en vele, soms diepgaande, discussies over onder andere de persoonlijke beleving van mineralenmanagement en de bemestingsavonturen in 2000. 's Avonds was er een levendige discussie met mevrouw Carla Alma die al vele jaren als natuur- en milieudeskundige actief is bij tal van regionale organisaties. Voedselveiligheid, kwaliteitsborging en consumentenrelaties in de meest brede zin des woords, leverden de munitie voor heftige discussies. Tijdens de tweede dag stond het bedrijf van de maatschap Sikkenga-Bleker centraal. Ondanks het warme onthaal van Cees en Jitske op hun schitterende bedrijf in Westerdijkshorn, bleef het buiten helaas bitterkoud. Opnieuw een bewijs dat de Noordpool dichterbij Westerdijkshorn ligt dan bij Cadier en Keer?

Eddy Teenstra,
Praktijkonderzoek Veehouderij

Discussiëren in grote groepen (1), in kleine groepen (2), in de stal (3), of in het land (4), of met Carla Alma (5), of aan de bar (6) is onlosmakelijk verbonden met pionieren.

Diergezondheid nieuwe poot in Koeien & Kansen

Koeien & Kansen biedt een unieke gelegenheid om de effecten van milieubewust boeren op diergezondheid boven water te krijgen. Het Productschap voor Zuivel grijpt deze kans. Vanaf januari 2001 financiert PZ een deelproject in Koeien & Kansen dat antwoord moet geven op de vraag welke invloed een bedrijfsvoering, waarin scherper gevoerd en bemest wordt, heeft op de diergezondheid en de vruchtbaarheid. Zowel de sector als het beleid kunnen hier hun voordeel mee doen.

Koeien & Kansen laat veehoudend Nederland zien wat de mogelijkheden zijn om versneld aan de MINAS-eindnormen te voldoen. Met de financiering door het Productschap voor Zuivel kan de diergezondheid grondig geanalyseerd worden. De uitvoering hiervan is in handen van Praktijkonderzoek Veehouderij.

Vanaf januari 2001 registreren de Koeien & Kansen-deelnemers alle dierziekten, aandoeningen en toegepaste behandelingen. Daarnaast beoordelen DLV-adviseurs regelmatig de conditiescore en pootscore van de dieren. Door deze uniformering kunnen we de Koeien & Kansen-bedrijven binnenkort dus onderling vergelijken voor kengetallen over diergezondheid en vruchtbaarheid. Ook worden vergelijkingen mogelijk met bijvoorbeeld proefbedrijven van het praktijkonderzoek en met de gegevens van praktijkbedrijven in andere projecten.

Klauwafwijkingen worden tijdens het bekappen vastgelegd

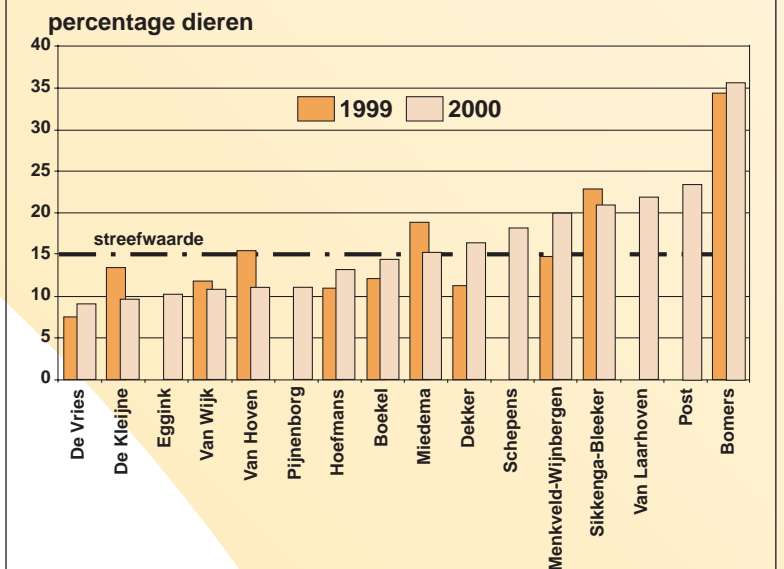
bestaat dan de kans dat het tankcelgetal boven de boegrens van 400.000 komt. Op basis van deze gegevens en een goede registratie van uierproblemen kunnen de bedrijven gericht aan verbeteringen werken.

Figuur 1 geeft een indruk hoeveel procent van de koeien in 1999 en 2000 een celgetal van meer dan 250.000 cellen per ml had. In

Uiergezondheid eerste resultaat

Voor een indruk van de uiergezondheid, wordt van elke koe vanaf het begin van het project het celgetal bepaald. Een celgetal boven de 250.000 cellen per ml is abnormaal en betekent dat het afweersysteem van de koe actief is. Een enkele keer een hoog celgetal is normaal om een uierinfectie de baas te kunnen. Maar als er regelmatig veel koeien zijn met een hoog celgetal, dan is er iets mis. Bovendien

Figuur 1 Percentage melkkoeien met een celgetal hoger dan 250.000 cellen per ml van de Koeien & Kansen-deelnemers

Nederland is de streefwaarde 15% of minder. De gegevens van de bedrijven Eggink, Hoefmans, Van Laarhoven, Post en Schepens zijn onvolledig, omdat die pas in de loop van 1999 bij het project zijn gekomen. De gegevens van het bedrijf Kuks waren niet beschikbaar.

In de figuur is te zien dat de helft van de bedrijven beneden de streefwaarde blijft. Soms zelfs daar ver onder (de Vries). Andere bedrijven komen er soms ver bovenuit. Mogelijk dat mastitis (uierontsteking) niet of niet effectief wordt behandeld of dat koeien met voortdurend een hoog celgetal niet worden afgevoerd. Uitschieter vormt het biologische bedrijf van Bomers. Bijkomende oorzaak hier is het relatief grote aandeel oudere koeien en het selectief gebruik van antibiotica bij mastitis en het droogzetten (geen preventieve behandelingen).

De onderlinge volgorde van de bedrijven wisselt niet sterk. De meeste bedrijven zitten beide jaren in dezelfde groep. Miedema weet in 2000 de streefwaarde nèt te halen. Van Hoven komt hier gelukkig weer ruim onder. Dekker en Menkveld-Wijnbergen slagen er in 2000 niet meer in om onder de streefwaarde te blijven. Wordt vervolgd.

Gidi Smolders en Judith Poelarends,
Praktijkonderzoek Veehouderij

Typical Dutch nu compleet

De 30.000 melkveehouderijbedrijven in Nederland zullen steeds nadrukkelijker worden geconfronteerd met duurzaamheidsvoorwaarden. In het tweede deel van het rapport Typical Dutch analyseren we de resultaten van de Nederlandse melkveebedrijven voor gewasbescherming, energie & broeikasgassen, zware metalen, water en natuur. Het eerste deel beschreef de mineralenoverschotten.

Ook in rapport 4a zijn de bedrijven ingedeeld op basis van een drietal bedrijfskenmerken namelijk grondsoort, regio en intensiteit van melkproductie. Door deze indeling te maken kunnen individuele bedrijven zich eenvoudig spiegelen aan anderen. Analyse van de groepen heeft onder meer het volgende opgeleverd.

1. Het gebruik van **bestrijdingsmiddelen** in de melkveehouderij concentreert zich in de maïsteelt. Het gebruik op grasland legt weinig gewicht in de schaal. In het zuiden van het land wordt per hectare drie keer zoveel middel gebruikt dan in de rest van Nederland.

2. Het **energieverbruik** bij melkveebedrijven in het oosten is het hoogst. Bedrijven in het noorden en westen verbruiken de minste energie. Deze bedrijven hebben ook de laagste melkproductie per hectare. Waarschijnlijk door de toepassing van kunstmatige beregening hebben de zandbedrijven het hoogste energieverbruik.

3. De overheidsdoelstelling voor het thema **zware metalen** is geen verdere ophoping in de bodem. De realiteit is echter nog verre van dat. Aanvoer van fosfaatkunstmest en varkensdrijfmest zorgen voor veel aanvoer van zware metalen. Intensieve bedrijven hebben over het algemeen hoge zinkoverschotten door de aanvoer van zink via snijmaïs en mengvoer. Extensieve bedrijven laten daarentegen hoge cadmiumoverschotten zien door het gebruik van fosfaatkunstmeststoffen.

Voor gewasbescherming en zware metalen vergelijken we in de volgende nieuwsbrief de resultaten van de groepen met die van de individuele deelnemers van Koeien & Kansen.

Gerjo Koskamp, CLM

Rapporten van Koeien & Kansen kunt u schriftelijk, telefonisch, per e-mail of via de website bestellen bij het secretariaat van Koeien & Kansen in Lelystad

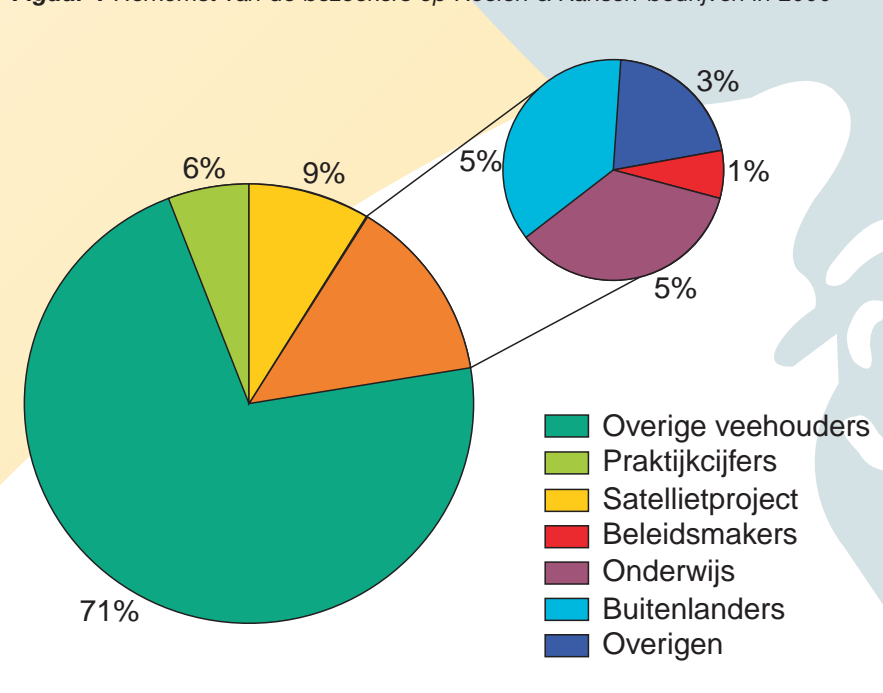
Deelnemers vormen gewild excursieobject

Koeien & Kansen geniet grote belangstelling

Uitdragen van kennis en ervaringen is een belangrijk element in het project Koeien & Kansen. In 2000 hebben 3000 personen door een excursie naar een van de deelnemende bedrijven hiervan gebruik gemaakt. Bijna 90 procent van de bezoekers is zelf veehouder. Als deze lijn doorzet, dan heeft bij het einde van het project, ruim de helft van de Nederlandse melkveehouders een Koeien & Kansen-bedrijf bezocht. Zo waar een prima resultaat.

De Koeien & Kansen-deelnemers hebben in 2000 ruim 130 excursies ontvangen. Koplopers waren Van Wijk in Waardenburg en De Kleijne in Landhorst, ieder met meer dan 20 excursies. De groepen waren van diverse pluimage, variërend van ambtenaren tot studenten en van lokale bestuurders tot buitenlandse bezoekers. De overgrote meerderheid bestond echter uit Nederlandse veehouders,

Figuur 1 Herkomst van de bezoekers op Koeien & Kansen-bedrijven in 2000

Open dagen trokken vorig jaar ongeveer 2000 bezoekers

zo'n 87 procent. Een deel hiervan bezocht het bedrijf in het kader van de samenwerking met het project Praktijkcijfers of het Satellietproject Diergezondheid.

Figuur 1 geeft een indruk van de herkomst van de bezoekers tijdens excursies. In de figuur is geen rekening gehouden met de bezoekers van open dagen. Ook dit waren er in 2000 naar schatting zo'n 2000.

Het jaar 2000 was voor vijf deelnemers het startjaar. Met uitzondering van Jan Eggink in Laren hebben ze zich daarom nog niet zo duidelijk geprofileerd als excursieobject. De verwachting is dat dit snel gaat veranderen. Hoewel... De uitbraak van MKZ in Nederland zal uiteraard ook voor Koeien & Kansen niet zonder gevolgen blijven. Zeker voor de bezoekersaantallen. Laten we met z'n allen hopen dat dit van tijdelijke aard is.

Eddy Teenstra,
Praktijkonderzoek Veehouderij

het bedrijf Eggink

Een bodem in bedrijf

Onlangs verscheen Koeien & Kansen-rapport 7, getiteld 'Een bodem in bedrijf; het bedrijf Eggink'. Het rapport beschrijft de bodemvruchtbaarheid van het bedrijf Eggink bij de aanvang van het project. Eggink beschikt over veel en waardevolle informatie die anderen (nog) niet hebben. Zo wordt al jaren het nitraatgehalte gemeten. Onderzoekers kunnen daarmee de effecten van managementbeslissingen over een lange periode in kaart brengen.

Het bedrijf van Jan en Anneke Eggink in Laren (Gld) ligt op een lichte zandgrond met 12.500 kg melk per ha. In 2000 was de 34 ha verdeeld over grasland, maïsland en suikerbieten. Er zijn 56 melkkoepen. Het krachtvoergebruik is gemiddeld. Er is geen aanvoer van organische mest. Het gebruik van stikstofkunstmest ligt op 113 kg per ha tegenover 269 op vergelijkbare bedrijven in de regio. Fosfaat- en kaliumkunstmestbemesting vinden niet plaats. Het bedrijf voldoet al vanaf 1991 aan de MINAS-eindnormen.

Jan Eggink is al vanaf 1987 met mineralenmanagement bezig en neemt sinds 2000 deel aan Koeien & Kansen. Jan heeft zich al in 1992 doelen gesteld voor maximale overschotten. Hoewel het nitraatgehalte in het ondiepe grondwater over de jaren sterk schommelt (zie figuur 1), ligt het gemiddelde gehalte de laatste twee jaren beneden de 50 mg per liter. Toch zal Eggink zijn bedrijfsvoering waarschijnlijk nog verder moeten aanscherpen om dit niveau te handhaven. Om de effecten van deze managementbeslissingen, behorend bij duurzame melkveehouderij, op onder andere de bodemvruchtbaarheid vast te kunnen stellen, is de uitgangssituatie vastgelegd in rapport 7.

Jan Eggink:
"Bodem is dé productiefactor bij MINAS"

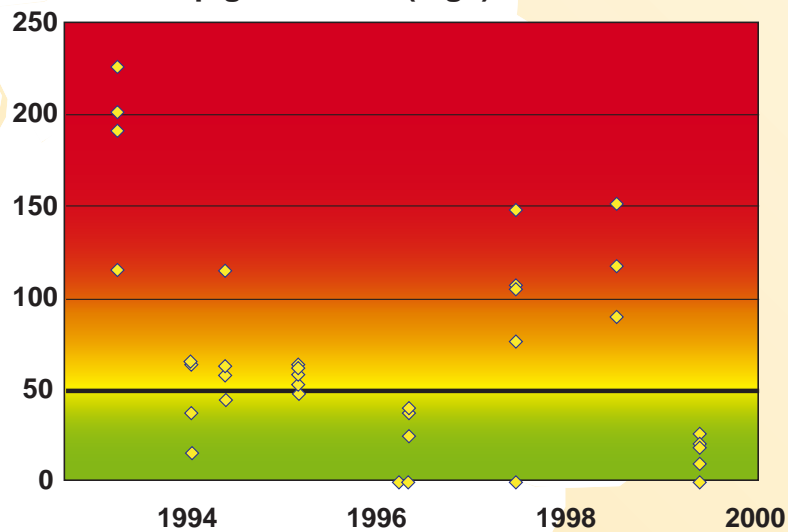
"We zijn nu 12 jaar bezig met het bewust terugdringen van mineralen verliezen en het gaat steeds beter. Wat dit alles ons geleerd heeft is dat:

- Organische mest de beste meststof is;
- Grasland scheuren bijna altijd het rendement verlaagt;
- We wel erg weinig kennis hebben van de bodem en van alles wat daarin gebeurt;
- Het enige juiste grondbeheer er eentje is waarbij over een lange periode opbouw van organische stof plaatsvindt en geen afbraak.

Hoe ouder het grasland, hoe makkelijker het gaat. We willen naar zo veel mogelijk permanent grasland. Dit vergroot de weerbaarheid van het bedrijf en drukt de kosten. Een stabiel bacterieleven is daarbij een absolute voorwaarde. Bij haast alle processen die we managen spelen bacteriën een belangrijke rol. Denk maar aan de vertering in de pens, het bodemleven, kuilfermentatie, stalhygiëne en productkwaliteit. Daarom willen we een aantal van deze processen stimuleren door een bacteriemengsel op de roosters toe te voegen. Grote vraag is: wat doet nitraat dieper in het grondwater? Er vindt immers nog denitrificatie plaats en de huidige meting is alleen gebaseerd op de bovenste 60 cm van het grondwater, terwijl de EU-norm op twee meter onder het grondwaterpeil ligt."

Figuur 1 Nitraat in ondiep grondwater onder gras- en maïspercelen van bedrijf Eggink (bron: Koeien & Kansen rapport 7)

Nitraat ondiep grondwater (mg/l)

Laag nitraat bij alleen maaien

Een groot deel van de graslandpercelen is sinds 1989 niet meer gescheurd. Het organische-stofgehalte nam in die periode toe van 5,5% tot 7,0%. Zonder gebruik van kunstmest is de fosfaattoestand gelijk gebleven (ruim voldoende) en de kaliumtoestand zelfs gestegen. Ook op het bouwland blijft de fosfaat-, de kalium- en de magnesiumtoestand op peil (hoog).

De 'krappe' bedrijfsvoering heeft nog niet geleid tot een zichtbare afname van de bodemvruchtbaarheid. Tegelijkertijd voldoet Eggink ruimschoots aan de MINAS-normen en blijven de gewasopbrengsten op peil.

Het nitraatgehalte onder de gras- en bouwlandpercelen varieerde van meer dan 100 in de jaren '93, '97 en '98 tot minder dan 50 in '96, '99 en 2000. De jaarlijkse fluctuaties zijn vergelijkbaar met die op De Marke. Op zeer lichte zandgronden is het kennelijk moeilijk, zelfs bij scherp mineralenbeheer, ieder jaar beneden de 50 mg nitraat per liter grondwater te blijven. Opvallend is dat het nitraatgehalte onder een perceel grasland dat nog nooit beweid is, alle jaren onder 50 mg per liter ligt.

Aandachtspunten voor de komende jaren zijn onder andere de netto-effecten van het niet scheuren van grasland op de mineralisatie, de nitraatgehalten en de fosfaat- en kaliumwaarden. Daarnaast zijn we benieuwd naar de effecten op de nitraatgehalten van de lage stikstofkunstmestgiften, het binnenhouden van het vee en de in 1998 ingevoerde mestbehandeling met Cobio-Lisier.

Eddy Teenstra,
Praktijkonderzoek Veehouderij

Arjan Reijneveld,
auteur van rapport 7 en werkzaam bij Plant Research International:

"Het mooie van bedrijf Eggink is natuurlijk dat er begin jaren '90 heldere doelen zijn gesteld met betrekking tot mineralenmanagement en dat er heel veel gegevens zijn verzameld om te zien of deze doelen gehaald worden. Interessant is dat Eggink duidelijk heeft ingezet op het in stand houden van de graslandpercelen (niet scheuren). Het organische-stofgehalte steeg dan ook van 5,5 tot 7% (= 10.000 kg organische stof).

Interessant, omdat er ook andere geluiden te horen zijn. Veel organische stof zou volgens anderen namelijk kunnen leiden tot veel mineralisatie en vervolgens nitraatuitspoeling. De Marke zet in op wisselbouw, omdat op de schrale grond van De Marke het organische stofgehalte van bouwland anders te laag zou worden.

Met de bodemvruchtbaarheid rapporten willen we de toestand van de bodem anno

1999 in kaart brengen om later iets over het effect van milieugerichte landbouw op de bodemvruchtbaarheid te kunnen zeggen. Zonder uitgangssituatie kun je immers niet zeggen of er wat veranderd is. Bij bedrijf Eggink konden we al wat verder gaan dan alleen maar documenteren, zodat ook een beeld kon worden verkregen van de lange termijn bodemvruchtbaarheid bij duurzame veehouderij."

Colofon

Redactie: E.D. Teenstra
Praktijkonderzoek Veehouderij
Lelystad

Vormgeving:
TVA Mediaproductions B.V. Doetinchem

Layout en druk:
Drukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding